

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, АБО ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

Качура О.А.

*аспірант кафедри господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"*

У статті з'ясовано поняття «адміністративні процедури державної реєстрації» та внесені пропозиції щодо його законодавчого закріплення. Так, зазначено, що щодо визначень поняття «адміністративна процедура» у літературі не склалася єдина точка зору, хоча вказаний термін досліджували відомі українські адміністративісти.

В статті встановлено поняття «административные процедуры государственной регистрации» и внесені пропозиції по его законодательного закріплення. Так, отмечено, что относительно определенная понятия «административная процедура» в литературе не сложилась единая точка зрения, хотя указанное понятие исследовали известные украинские административисты.

The paper clarified the term "administrative procedure of state registration" and made proposals for legislative consolidation. It is stated that definitions of "administrative procedure" the literature has not developed a single point of view, although the specified term investigated known ukrainian experts.

Ключові слова: Адміністративні процедури, адміністративний процес, державна реєстрація, реєстраційне провадження, публічна адміністрація, державні реєстри.

Актуальність теми адміністративних процедур державної реєстрації визначається тим, що сучасне українське законодавство, присвячене регулюванню процедур державної реєстрації, носить досить контрадикторний (суперечливий) характер. Навіть прийняття багатьох законів про державну реєстрацію не усунуло проблем і не призвело до створення функціонально повноцінної та дієвої єдиної системи державної реєстрації, яка б забезпечила стабільність цього процесу та була заснована на відповідних принципах здійснення такої реєстрації.

Постановка проблеми. Система державної реєстрації є публічним інститутом. Водночас вона нерозривно пов'язане з приватними галузями – цивільним, сімейним, підприємницьким, земельним. Тому потрібно знайти відповідний баланс поміж приватними та публічними елементами в системі адміністративних процедур державної реєстрації, щоб забезпечити функціональну ефективність цього процесу.

Аналіз публікацій і досліджень. Окремі питання адміністративних процедур державної реєстрації розглядали І. Г. Баранник, Я. Є. Барц, Н. А. Борисенко, О. Ю. Волкович, Н. В. Галіцина, А. О. Грушанський, В. Є. Кисіль, О. Р. Кібенко, В. І. Крат, О. В. Кузьменко, П. Ф. Кулинич, В. І. Курило, С. В. Максименко, В. І. Марков, Л. В. Машковська, Я. О. Пономарьова, А. Л. Правдюк, К. В. Ростовська, В. В. Сенчук, В. В. Степаненко, С. П. Хіміч, М. О. Цуриков, О. А. Шершньова, О. Г. Юшкевич та інші дослідники. Позитивно оцінюючи здобутки вчених, варто зазначити, що тема державної реєстрації, зокрема, щодо поняття адміністративних процедур державної реєстрації, розкрита у літературі не комплексно, а фрагментарно, що особливо її актуалізує.

Метою статті є з'ясування поняття «адміністративні процедури державної реєстрації» та пропозиції щодо його законодавчого закріплення.

Виклад матеріалу основного дослідження. У словосполученні «адміністративні процедури державної реєстрації», на наш погляд, варто окремо розглянути два терміни – «адміністративна процедура» та «державна реєстрація».

Так, у «Словнику іншомовних слів» процедура [від лат. *procedere* – просуватися] – це «офіційно встановлений порядок дій при обговоренні, веденні якої-небудь справи» [27, с. 407]. Подібним чином визначає процедуру «Великий тлумачний словник сучасної української мови»: процедура – це «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь» [5, с. 1179].

Щодо визначень поняття «адміністративна процедура» у літературі не склалася єдина точка зору, хоча вказаний термін досліджували відомі українські адміністративісти.

Так, Л. В. Коваль визначає процедуру в адміністративному праві наступним чином – це «офіційно встановлений або прийнятий за звичаєм порядок у веденні, обговоренні,

розгляданні, оформленні, виконанні будь-яких справ управлінського чи юрисдикційного характеру» [10, с. 143]. В. П. Тимошук, ґрунтуючись на західному досвіді, пропонує таке визначення адміністративної процедури: це встановлений законодавством порядок розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних адміністративних справ [1, с. 24]. О. С. Лагода формулює поняття адміністративної процедури, під якою розуміє «встановлений законом порядок розгляду та розв'язання індивідуальних адміністративних справ органом виконавчої влади і місцевого самоврядування, який закінчується прийняттям адміністративного акта або укладанням адміністративного договору» [17, с. 18]. На погляд Н. М. Углик, адміністративну процедуру можна визначити наступним чином: «це юридично значима та законодавчо закріплена частина адміністративного процесу, яка являє собою окрему процесуальну дію, що здійснюється за певним порядком та у визначеній послідовності та спрямована на досягнення певного правового результату» [30]. Н. В. Галіцина пропонує, враховуючи проведений системний аналіз змісту поняття «адміністративна процедура», під категорією адміністративної процедури слід розуміти встановлені законодавством правила, порядок і умови (зразок) вчинення процесуальних дій щодо розгляду, розв'язання і вирішення конкретної адміністративної справи в сфері публічного управління [6, с. 174]. Г. В. Фоміч, аналізуючи адміністративні процедури у публічній службі, визначає їх як регламентований нормами адміністративного права порядок розгляду і вирішення органами державного управління індивідуально-конкретної справи щодо публічного службовця, пов'язаної з проходженням ним публічної служби [31, с. 14].

Таким чином, більшість авторів виділяють такі особливості адміністративних процедур: 1) це встановлений законодавством порядок розгляду та вирішення (встановлений законом порядок розгляду та розв'язання; встановлені законодавством правила, порядок і умови; регламентований нормами адміністративного права порядок розгляду і вирішення) 2) адміністративними органами (органом виконавчої влади і місцевого самоврядування; органами державного управління) 3) індивідуальних адміністративних справ (індивідуально-конкретної справи; конкретної адміністративної справи в сфері публічного управління) 4) спрямований на досягнення певного правового результату (який закінчується прийняттям адміністративного акта або укладанням адміністративного договору).

Щодо нормативного закріплення поняття «адміністративна процедура», то воно у законодавстві України відсутнє. Виключення складала хіба що Методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1346 [23]. Відповідно до цієї Методології адміністративна процедура – це установлений в акті порядок дій фізичних та юридичних осіб, спрямований на реалізацію їх прав і виконання обов'язків або визначення повноважень державного органу, його посадової та службової особи. Проте вказана Постанова та, відповідно, Методологія, втратили чинність, а нова Методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 року № 1380/5 [24], визначення поняття «адміністративна процедура» не містить. У ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII [25] йдеться мова про «адміністративну процедуру з оформлення та видачі ліцензії», проте визначення цього поняття Закон не дає. Можна ще згадати Декларацію єднання та співпраці заради майбутнього України від 13 вересня 2005 року [7], де йдеться мова про «спрощення адміністративних процедур», але також не розкривається сутність цього терміну.

Легальне визначення адміністративної процедури запропоновано у проектах Адміністративно-процедурного кодексу України. Наприклад, у ст. 2 двох останніх проектів (зарєєстрований за № 2789 від 18 липня 2008 року [3] та зарєєстрований за № 11472 від 3 грудня 2012 року [2]) було таке визначення: адміністративна процедура – визначений законодавством порядок адміністративного провадження; адміністративне провадження – сукупність послідовно вчинюваних адміністративним органом процедурних дій і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям адміністративного акта і його виконанням.

Як вже було зазначено, деякі автори (наприклад, Н. М. Углик) розглядають адміністративну процедуру як частину адміністративного процесу. Детальний аналіз сутності адміністративного процесу виходить за рамки нашого дослідження, проте можна зазначити, що, наприклад, О. М. Бандурка та М. М. Тищенко у класичній праці «Адміністративний процес» визначають адміністративний процес як «вид юридичного процесу, який регламентує порядок розгляду та розв'язання конкретних адміністративних справ, як діяльність, що ґрунтується на нормах адміністративного процесуального права, виконавчих органів держави, їх посадових осіб, а також інших уповноважених на те суб'єктів щодо

реалізації норм матеріального адміністративного права, а в низці випадків – і матеріальних норм інших галузей права» [4, с. 12].

С. А. Подоляка, аналізуючи співвідношення понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес», відзначає наступне: 1) адміністративний процес та адміністративна процедура є зовнішнім вираженням діяльності органів державної влади щодо здійсненню своїх владних повноважень, а отже мають одну процесуальну природу; 2) адміністративний процес – правова категорія, яка має місце виключно в межах діяльності адміністративного суду, а адміністративна процедура – правова категорія виключно позасудового характеру; 3) адміністративний процес і адміністративна процедура – це різновиди юридичного процесу, якому властиві стадійність (1 стадія – порушення справи, 2 – розгляд справи та прийняття рішення, 3 – оскарження рішення по справі, 4 – виконання і наявність проваджень); 4) мета у адміністративного процесу та адміністративних процедур єдина – сприяння здійсненню фізичними і юридичними особами своїх прав, свобод та законних інтересів; 5) для адміністративного процесу властиві виключно правовідносини, які виникли завдяки конфлікту, спору між учасниками таких відносин. Натомість адміністративна процедура може виникати і розвиватись як завдяки існуванню безконфліктних правовідносин (неюрисдикційні процедури: процедури з підготовки й ухвалення нормативно-правових актів, реєстраційна і дозвільна процедура, установча процедура тощо), так і внаслідок певного спору (юрисдикційні процедури: процедура притягнення особи до адміністративної відповідальності, процедура розгляду скарг громадян) [19, с. 490-491].

В. Г. Перепелюк у свій час пропонував використовувати категорії «управлінський адміністративний процес», або «адміністративний процес» як еквівалент «управлінського процесу», і окремо «адміністративне судочинство». В основі цієї пропозиції лежить концепція, згідно з якою розгляд адміністративної справи набуває процесуальної форми лише тоді, коли він не зводиться тільки до стадії вирішення справи, а охоплює також дії щодо контролю за збиранням доказового матеріалу в справі, формуванню юридичних позицій сторін тощо [18, с. 39-44].

Так, якщо фізична особа звертається для проведення державної реєстрації її як підприємця, то тут найчастіше відсутнє формування спірних юридичних позицій сторін, а прийняття позитивного рішення про державну реєстрацію є справою «автоматичною», за винятком випадків, коли державний реєстратор відмовляє у проведенні державної реєстрації, але такі випадки чітко визначені у законодавстві, зокрема, у ст. 44 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV [22]: невідповідність відомостей, які вказані у реєстраційній картці на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця, відомостям, які зазначені у документах, що подані для проведення державної реєстрації; наявність обмежень на зайняття підприємницькою діяльністю, які встановлені законом, щодо фізичної особи, яка має намір стати підприємцем; наявність в Єдиному державному реєстрі запису, що заявник є підприємцем. Відмова у проведенні державної реєстрації фізичної особи – підприємця з інших підстав не допускається, крім того, таку відмову може бути оскаржено у суді. Тобто у разі відсутності розуміння між державним реєстратором та фізичною особою, яка має намір стати підприємцем, зокрема, у разі оскарження рішення про відмову в реєстрації виникає адміністративний процес.

На сьогодні є легальне законодавче визначення адміністративного процесу. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року [11] (далі – КАС України) адміністративний процес – це правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства, а адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України. Очевидно, що у КАС України йдеться мова про судовий адміністративний процес, який О. В. Джафаровою визначається як «система взаємопов'язаних правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, що виявляється у здійсненні правосуддя в адміністративних справах, урегульована адміністративними процесуальними нормами. Він являє собою процесуальний порядок вирішення справ адміністративної юрисдикції адміністративними судами» [8, с. 258].

Отже, адміністративна процедура та адміністративний процес є досить близькими, але самостійними поняттями. Адже діяльність органів публічної адміністрації з розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ має переважно безспірний характер та здійснюється без проведення оскарження, тому ця діяльність має насамперед процедурний, а не процесуальний, характер. Отже, якщо і можна вважати адміністративну процедуру частиною адміністративного процесу, то саме несудового адміністративного процесу.

Так, можна запропонувати наступне визначення адміністративної процедури: це частина несудового адміністративного процесу, яка включає в себе сукупність юридично закріплених

законодавством правил щодо розв'язання індивідуальних адміністративних справ, які здійснюються органами публічної адміністрації за чітким порядком та у визначеній послідовності, спрямовані на досягнення певних адміністративно-правових результатів, та завершуються прийняттям адміністративного акта і його виконанням або укладенням адміністративного договору.

Тепер проаналізуємо поняття «державна реєстрація» та подібні до нього – «процедура державної реєстрації», «реєстраційне провадження».

У «Словнику іншомовних слів» термін «реєстрація» [від пізньолат. *registratio* < *registrum* – список, перелік] – це: 1) внесення в список, в книгу; складання переліку, опису; 2) запис фактів чи явищ з метою обліку, надання факту законності [27, с. 422]. Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» реєстрація – це дія за значенням реєструвати, що означає: 1) вносити кого-, що-небудь у список, книгу для запису справ, документів, майна, земельних володінь і т.д. з метою обліку або надання йому законної чинності; 2) фіксувати, переважно за допомогою приладів, яке-небудь явище, спостереження, якийсь факт [5, с. 1208].

Російський адміністративіст Ю. М. Козлов визначає реєстрацію як «акт офіційного визнання законності відповідних дій та правових актів, які здійснюються, як правило, органами Міністерства юстиції РФ и МВС Росії» [12, с. 402-403].

На погляд О. Г. Юшкевич, реєстраційне провадження – це «діяльність публічної адміністрації щодо розгляду і вирішення у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури» [32, с. 8]. З таким визначенням погоджується А. В. Солонар [28, с. 105].

Отже, за вказаним визначенням, «реєстраційне провадження – це діяльність... в сфері державної реєстрації». Тому нам здається, що подібне визначення не зовсім коректне з точки зору юридичної техніки, адже зміст поняття не повинен формулюватися через те саме поняття.

О. В. Кузьменко у дисертації на тему «Адміністративний процес у парадигмі права» (2006 р.), а також у статті «Природа реєстраційного провадження» (2009 р.) вказує, що реєстраційне провадження – це «регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, у ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів, шляхом закріплення їх у реєстраційних документах» [14, с. 27; 16]. Пізніше у праці «Курс адміністративного процесу» (2012 р.) дослідниця аналізує реєстраційні провадження і визначає реєстраційну діяльність наступним чином: «це юридична процедура, що передбачає низку заходів, у результаті яких здійснюється документальне підтвердження правового статусу суб'єкта або наділення новими правовими ознаками об'єкта» [15].

Подібні до останнього визначення пропонуються дослідниками для окремих видів реєстраційних процедур. Так, М. О. Кричун дає для реєстраційно-дозвільного провадження із надання дозволів Державною податковою службою України наступне визначення: «Реєстраційно-дозвільне провадження – це діяльність підрозділів Державної податкової служби України, яка передбачає низку заходів та складається із сукупності процедур, у результаті яких здійснюється документальне підтвердження правового статусу особи – платника податків, здійснюються інші реєстраційні дії шляхом закріплення їх у реєстраційних документах, а також легітимація суб'єктів господарювання шляхом видачі дозвільних документів» [13, с. 7].

В. В. Степаненко вважає, що реєстраційне провадження – це діяльність спеціально уповноважених органів публічної влади щодо вирішення індивідуально-конкретних справ з легалізації визначених законодавством об'єктів шляхом внесення відомостей про них до спеціально створених державних реєстрів та видачі документів, які підтверджують право, надане фізичній чи юридичній особі [29, с. 12].

Тобто, на погляд автора, реєстраційне провадження – це «діяльність... з легалізації». Проте, на наш погляд, подібним чином фактично ототожнювати ці поняття не варто. Зокрема, Т. В. Журенок, розглядаючи легалізацію як загальнотеоретичну категорію, у тому числі її відмінність від реєстрації, зазначає, що «...реєстрацію не слід ототожнювати з легалізацією, оскільки у деяких випадках (легалізація громадських формувань) реєстраційні процедури є різновидом легалізаційних, у інших – реєстраційні провадження не передбачають офіційного визнання, «узаконення», що є притаманним процесу легалізації» [9, с. 81].

Можна спробувати дати визначення поняття «державна реєстрація» через окремі законодавчі дефініції. Так, у ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

У Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року № 2398-VI [20] поняття такої реєстрації немає, лише вказано, що державна реєстрація актів цивільного стану проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи та офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті (ст. 9 Закону).

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 року № 1952-IV (в редакції Закону України від 11 лютого 2010 року № 1878-VI) [21] державна реєстрація речових прав на нерухоме майно – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Тобто законодавець у вказаних дефініціях виділяє наступні ознаки державної реєстрації: 1) засвідчення (підтвердження) державою певних фактів, їх офіційне визнання; 2) вчинення певних реєстраційних дій; 3) внесення записів до відповідних державних реєстрів.

У деяких законах України взагалі не дається визначення поняття «державна реєстрація». Наприклад, у ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2365-III [26] одразу ж вказується, який орган здійснює реєстрацію, які документи необхідно подавати для реєстрації тощо.

На наш погляд, немає необхідності надавати визначення державної реєстрації у кожному законодавчому акті, який регулює вказані правовідносини, проте варто законодавчо закріпити поняття державної реєстрації та основні засади її проведення у окремому законі України, наприклад, «Про адміністративні процедури державної реєстрації» (назва умовна, можливі інші – «Про державну реєстраційну систему», «Про реєстраційні провадження» тощо). Тому можна запропонувати таке визначення державної реєстрації – це регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації щодо засвідчення (підтвердження, офіційного визнання) певних юридичних фактів шляхом вчинення процесуальних дій, внесення записів до державних реєстрів та видачі підтверджувальних документів.

Висновки. Отже, за результатами дослідження можна запропонувати наступне авторське визначення адміністративних процедур державної реєстрації – це регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації щодо розв'язання індивідуальних адміністративних справ про засвідчення (підтвердження, офіційне визнання) певних юридичних фактів шляхом вчинення процесуальних дій, внесення записів до державних реєстрів та видачі підтверджувальних документів.

Література

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: Зарубіжний досвід і пропозиції для України [Текст] / [авт.-упоряд. В. П. Тимошук]. – К.: Факт, 2003. – 496 с.
2. Адміністративно-процедурний кодекс України: Проект, внесений М. Я. Азаровим та Кабінетом Міністрів України, зареєстрований за № 11472 від 3 грудня 2012 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893.
3. Адміністративно-процедурний кодекс України: Проект, внесений Ю. В. Тимошенко та Кабінетом Міністрів України, зареєстрований за № 2789 від 18 липня 2008 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33073.
4. Бандурка О. М. Адміністративний процес [Текст]: [підруч.] / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 288 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / [укладачі: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв та ін.; кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу [Текст] / Н. В. Галіцина // Форум права: Науковий журнал / [ред. колегія: О. М. Головка (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), А. Ф. Волобуєв та ін.]. – 2010. – № 4. – С. 163-177.

7. Декларація єднання та співпраці заради майбутнього України від 13 вересня 2005 року [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 174. – С. 2.
8. Джафарова О. В. Судовий адміністративний процес: поняття та його структура [Текст] / О. В. Джафарова // Форум права: Науковий журнал / [ред. колегія: О. М. Головка (голов. ред.), І. В. Зозуля (відп. секретар), А. Ф. Волобуєв та ін.]. – 2011. – № 1. – С. 256-261.
9. Журенок Т. В. Легалізація як загальнотеоретична категорія [Текст] / Т. В. Журенок // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць / [ред. кол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.]; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2012. – Вип. 63. – С. 79-85.
10. Коваль Л. В. Адміністративне право [Текст]: [курс лекцій] / Л. В. Коваль. – [3-є вид.]. – К.: Вентурі, 1998. – 208 с.
11. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 446.
12. Козлов Ю. М. Административное право [Текст]: [учеб.] / [Ю. М. Козлов, Д. М. Овсянко, Л. Л. Попов]; под ред. Л. Л. Попова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юристъ, 2005. – 703 с.
13. Кричун М. О. Діяльність Державної податкової служби України у сфері реєстрації та надання дозволів [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / М. О. Кричун; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К., 2013. – 19 с.
14. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. В. Кузьменко; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 32 с.
15. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу [Текст]: [навч. посіб.] / О. В. Кузьменко; Нац. акад. внутр. справ України. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 208 с.
16. Кузьменко О. В. Природа реєстраційного провадження [Електронний ресурс] / О. В. Кузьменко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2009_1_13.pdf.
17. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. С. Лагода; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2007. – 21 с.
18. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина [Текст]: [навч. посіб.] / В. Г. Перепелюк. – Чернівці: Рута, 2003. – 367 с.
19. Подоляка С. А. Дискусійні питання щодо розуміння понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» у сучасній Україні [Текст] / С. А. Подоляка // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: Тези доп. та повідом. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19-20 вересня 2013 р.) / [М. М. Цимбалюк, О. В. Авраменко, Д. С. Азаров та ін.]; упорядник О. В. Авраменко. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 488-491.
20. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 року № 2398-VI [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – Ст. 509.
21. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV (в редакції Закону України від 11 лютого 2010 року № 1878-VI) [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 18. – Ст. 141.
22. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.
23. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 року № 1346 [Текст] // Офіційний вісник України. – 2009. – № 97. – Ст. 3356. (Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2011 року № 1126).
24. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів: Наказ Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 року № 1380/5 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10>.
25. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
27. Словарь иностранных слов [Текст] / [А. Я. Абрамович, Г. А. Афанасьева, Г. П. Барсанов и др.]; под ред. А. Г. Спиркина, И. А. Акчурина, Р. С. Карпинской. – [12-е изд., стереотип.]. – М.: Русский язык, 1985. – 608 с.
28. Солонар А. В. Реєстраційне провадження: поняття, ознаки, види [Текст] / А. В. Солонар // Актуальні проблеми правової системи України: Матеріали наук.-теорет. конф.

викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету (м. Суми, 11 травня 2012 р.) / [ред. колегія: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, М. І. Логвиненко та ін.]. – Суми: Сумський держ. ун-т, 2012. – С. 105-106.

29. Степаненко В. В. Реєстраційні провадження в діяльності підрозділів Державної автомобільної інспекції МВС України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В. В. Степаненко; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2013. – 22 с.

30. Углик Н. М. Адміністративна процедура: поняття та види [Електронний ресурс] / Н. М. Углик // Актуальні питання юридичної науки: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (2008 р.) / [Г. І. Арямова, І. Г. Богатюк, Н. В. Борзих та ін.]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=283.

31. Фоміч Г. В. Адміністративні процедури у публічній службі України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Г. В. Фоміч; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2010. – 20 с.

32. Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб – підприємців [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. Г. Юшкевич; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2007. – 19 с.